

Efectele creșterii nivelului mării în dreptul internațional

doctorand: Adrian-Nicușor Popescu

coordonator științific:

Prof. univ. dr. Bogdan-Lucian Aurescu

Rezumat

Schimbările climatice reprezintă una dintre cele mai mari provocări ale epocii noastre, iar efectele lor adverse subminează capacitatea tuturor țărilor de a realiza dezvoltarea durabilă. Creșterea temperaturii globale, a nivelului mării, acidificarea oceanelor și alte consecințe ale schimbărilor climatice afectează grav zonele costiere și țărilor joase de coastă, inclusiv multe dintre statele cele mai puțin dezvoltate și micile state insulare în dezvoltare. Supraviețuirea multor societăți și a sistemelor biologice de susținere a vieții pe planetă se află în pericol.

Creșterea nivelului mării constituie, în consecință, unul dintre cele mai semnificative efecte negative ale schimbărilor climatice. Un cetățean al națiunii insulare Tuvalu a exprimat, cu o claritate tulburătoare, teama față de un viitor marcat de consecințele nefaste ale schimbărilor climatice și, în special, ale creșterii nivelului mării: „Vremea s-a schimbat cu adevărat, extrem de mult. Uneori mi-e frică de ocean. Poate că într-o zi Tuvalu va dispărea.”

Coșmarul unei Atlantide a secolului XXI ar putea deveni realitate. Spre deosebire de legenda conform căreia ținutul mitic a dispărut „într-o singură zi și o noapte”, creșterea nivelului mării este un fenomen cu manifestare lentă, oferindu-ne timp să răspundem eficient și să prevenim ca pierderile teritoriale masive să devină inevitabile.

Scopul și obiectivele tezei intitulate „Efectele creșterii nivelului mării în dreptul internațional”

Prezentul studiu își propune să examineze critic implicațiile juridice ale creșterii nivelului mării în cadrul dreptului internațional, cu un accent special asupra provocărilor pe care le ridică pentru dreptul mării, statutul de stat și drepturile populațiilor afectate. Cercetarea urmărește să analizeze adecvarea instrumentelor juridice internaționale existente în abordarea acestor provocări și să propună reforme normative și operaționale care să consolideze reziliența și adaptabilitatea dreptului internațional în fața fenomenului de creștere a nivelului mării.

Teza trebuie să formuleze observații asupra principalelor domenii de analiză și să propună soluții care pot fi implementate de state pentru a răspunde consecințelor juridice ale creșterii nivelului mării. Întrebările centrale sunt:

- Cum afectează creșterea nivelului mării liniile de bază și zonele maritime conform dreptului mării?
- Pot statele să-și mențină statutul juridic internațional în ciuda pierderii parțiale sau totale a teritoriului?
- Ce protecție juridică există pentru persoanele strămutate de creșterea nivelului mării și cum poate fi îmbunătățită?

În primul rând, cercetarea analizează modul în care creșterea nivelului mării afectează drepturile maritime conform UNCLOS, inclusiv liniile de bază, mările teritoriale, zonele contigue, zonele economice exclusive și platformele continentale. Se examinează dezbaterea juridică privind stabilitatea sau caracterul mobil al liniilor de bază, conservarea zonelor maritime pentru statele aflate în risc de dispariție și posibilitatea reformei tratatelor sau ghidurilor interpretative pentru a asigura certitudine juridică și echitate în alocarea spațiilor maritime.

În al doilea rând, se analizează impactul creșterii nivelului mării asupra criteriilor juridice internaționale privind statutul de stat, în special pentru micile state insulare în dezvoltare (SIDS) expuse riscului de scufundare parțială sau totală. Dreptul internațional nu oferă criterii clare sau precedente stabilite privind modul în care un stat își poate păstra personalitatea juridică dacă teritoriul său este parțial sau total acoperit de mare și populația este nevoită să se relocheze. Cercetarea explorează posibilitățile juridice și teoretice de menținere a statalității fără populație permanentă sau teritoriu definit, o problemă critică pentru viitorul dreptului internațional și justiția climatică globală.

În al treilea rând, se evaluează protecția persoanelor și comunităților afectate sau strămutate de creșterea nivelului mării, analizând adecvarea dreptului refugiaților, a drepturilor omului și a instrumentelor de soft law emergente. Teza investighează lacunele normative și propune mecanisme de recunoaștere și protecție a drepturilor persoanelor strămutate climatic, inclusiv opțiuni internaționale de relocare, subliniind necesitatea unor răspunsuri clare pentru soluții echitabile și eficiente.

Astfel, obiectivele tezei sunt: clarificarea ambiguităților juridice privind zonele și frontierele maritime; dezvoltarea doctrinei internaționale privind statalitatea; consolidarea protecției juridice pentru persoanele afectate de schimbările climatice; și propunerea de recomandări fezabile.

Abordarea metodologică

Metodologia tezei implică o analiză doctrinară a textelor juridice internaționale, jurisprudenței și practicii statale relevante, combinată cu o perspectivă multidisciplinară asupra efectelor creșterii nivelului mării. Instrumentele principale examinate includ UNCLOS, tratatele internaționale privind drepturile omului și jurisprudența Curții Internaționale de Justiție, ITLOS și a curților regionale de drepturi omului. Studiul include:

1. Analiza documentelor juridice primare și secundare pentru identificarea principiilor aplicabile, a provocărilor interpretative și a lacunelor normative.
2. Examinarea jurisprudenței internaționale pentru delimitarea maritimei, statutul de stat și protecția drepturilor omului.

3. Evaluarea practicii statale, inclusiv declarații, soluții tehnice și alte acțiuni relevante care contribuie la formarea dreptului internațional cutumiar.

Putem recunoaște limitările legate de incertitudinea prognozelor climatice, dependența dreptului internațional de consimțământul statelor și evoluția rapidă a domeniului. În ciuda acestor limitări, cercetarea asigură rigoare doctrinară, integritate academică și aplicabilitate practică a recomandărilor.

Relevanța juridică a temei

Creșterea nivelului mării este un fenomen global, cu efecte ireversibile și extinse, afectând peste 70 de state, inclusiv SIDS și deltele riverane, cum ar fi Gange-Brahmaputra. Se estimează că până în 2100, aproximativ 360 de milioane de persoane vor locui pe terenuri amenințate de inundații anuale, cu 110 milioane mai mult decât în prezent. Această problemă constituie o provocare majoră pentru dreptul internațional, necesită cooperare globală și atenție sporită la echitate și protecția drepturilor fundamentale ale populațiilor afectate.

Tema este interdisciplinară, combinând dreptul, științele climatice și politici internaționale, și solicită dezvoltarea de răspunsuri normative și practice la provocările generate de creșterea nivelului mării, un fenomen cu impact lent, dar cu consecințe potențial rapide și dramatice.

Având în vedere provocările juridice semnificative generate de creșterea nivelului mării cauzată de schimbările climatice și, în special, luând în considerare constatările și concluziile Grupului de Studiu al Comisiei de Drept Internațional (CDI) dedicate acestui subiect, pot fi anticipate o serie de metode pragmatice și juridic solide pentru a răspunde amenințării reprezentate de creșterea nivelului mării. Aceste căi de acțiune, fie urmărite independent, fie prin abordări complementare, oferă un fundament pe care statele, organizațiile internaționale și alți actori relevanți pot construi răspunsuri coerente la implicațiile juridice complexe generate de creșterea nivelului mării. Rezumatul soluțiilor analizate în cadrul acestei lucrări evidențiază principalele direcții prin care ordinea juridică internațională poate fi adaptată pentru a răspunde eficient acestor provocări emergente.

O direcție centrală presupune interpretarea evolutivă și aplicarea dinamică a instrumentelor juridice existente. Recunoscând faptul că textele fundamentale ale dreptului internațional, precum Convenția ONU asupra Dreptului Mării (UNCLOS), Convenția de la Montevideo și tratatele internaționale privind drepturile omului, au fost formulate într-o perioadă în care creșterea nivelului mării nu reprezenta o amenințare previzibilă, comunitatea internațională are acum obligația de a interpreta aceste instrumente într-un mod sensibil la imperativul contemporan. Această abordare pune accent pe flexibilitatea interpretativă, integrând principii precum obligația de cooperare, echitatea, solidaritatea, autodeterminarea popoarelor, suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale și menținerea stabilității, certitudinii și predictibilității juridice. Aceste principii funcționează ca ghiduri normative transversale, esențiale pentru adaptarea cadrului juridic existent la consecințele complexe ale creșterii nivelului mării.

În acest context, statele părți la UNCLOS ar putea lua în considerare adoptarea de declarații interpretative sau acorduri ulterioare care să clarifice menținerea liniei de bază și a

zonelor maritime, în special în lumina fenomenului de inundare și retragere a coastelor. Astfel de inițiative ar putea proteja drepturile maritime și stabilitatea juridică fără a necesita modificări formale ale Convenției. În mod similar, constatările CDI privind protecția persoanelor afectate de creșterea nivelului mării pot ghida practicile interpretative aplicabile atât instrumentelor internaționale obligatorii, cât și celor neobligatorii.

O abordare complementară constă în elaborarea de noi instrumente juridice și mecanisme de cooperare care să abordeze specific problemele emergente generate de creșterea nivelului mării. Aceasta ar putea include adoptarea de tratate obligatorii, cadre regionale sau instrumente de drept moale („soft law”) precum declarații și rezoluții, menite să acopere lacunele normative lăsate de regimurile juridice existente.

În mod particular, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite și organele competente ale altor organisme internaționale pot juca un rol esențial prin emiterea de instrumente declarative care să afirme continuitatea statalității, păstrarea suveranității și menținerea calității de membru în ONU și alte organizații internaționale, chiar și în contextul pierderii fizice a teritoriului ca urmare a creșterii nivelului mării. Astfel de afirmații contribuie la menținerea integrității fundamentale a personalității juridice internaționale în fața amenințărilor existențiale generate de schimbările climatice.

Mai mult, instrumentele juridice, fie ele bilaterale, regionale sau internaționale, pot fi concepute pentru a consacra standarde de protecție pentru persoanele strămutate sau afectate de creșterea nivelului mării. Aceste instrumente, alături de normele dreptului intern, pot integra elementele de protecție juridică articulate de Grupul de Studiu al CDI, asigurând astfel coerență și consistență normativă între diferite jurisdicții și niveluri de guvernare. Paralel cu aceste inițiative, organizațiile internaționale, inclusiv cele din cadrul sistemului ONU, pot institui mecanisme instituționale pentru a consolida cooperarea și coordonarea în abordarea creșterii nivelului mării. Astfel de mecanisme, situate posibil la nivel regional, ar putea facilita schimbul de informații, dezvoltarea capacităților și implementarea măsurilor de protecție, în special pentru statele și populațiile vulnerabile.

Pentru a consolida cadrul juridic aplicabil creșterii nivelului mării, statele și actorii relevanți pot solicita organismelor judiciare internaționale, precum Curtea Internațională de Justiție, avize consultative referitoare explicit la consecințele juridice ale creșterii nivelului mării în dreptul internațional. Astfel de avize pot oferi interpretări asupra aspectelor precum delimitările maritime, continuitatea statalității și statutul juridic al populațiilor strămutate de retragerea sau acapararea terenurilor de către mare. Deși neobligatorii, aceste avize au o valoare persuasivă semnificativă și contribuie la dezvoltarea progresivă și clarificarea dreptului internațional în acest domeniu. Astfel, avizele consultative pot juca un rol esențial în conturarea unor răspunsuri juridice coerente la provocările generate de creșterea nivelului mării.

În concluzie, efectul cumulativ al acestor abordări reflectă un peisaj juridic aflat în evoluție, modelat de realitățile stringente ale schimbărilor climatice. Adaptarea interpretativă a instrumentelor existente, combinată cu dezvoltarea strategică a unor noi instrumente normative și instituționale, oferă un răspuns practic și juridic coerent la provocările fără precedent generate de creșterea nivelului mării. Prin adoptarea unei metodologii juridice holistice și flexibile, comunitatea internațională poate menține principiile fundamentale ale dreptului internațional, răspunzând eficient la una dintre cele mai defnitorii amenințări de mediu ale secolului XXI. Așa cum observa Heraclit: „Singurul lucru permanent este schimbarea.”

